

ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

ՄԵՐԳԵՅ ՔՈՉԱՐՅԱՆ *

Երևանի պետական համալսարան

Հոդվածում ուսումնասիրվում են իրավաբանական տեխնիկան տեսակների և ենթատեսակների տարանջատման հիմնահարցերը, ներկայացվում են նշված երևույթի դասակարգման ու տիպաբանության տարբեր վարկածները, հիմնավորվում են իրավաբանական տեխնիկայի՝ որպես իրավաբանական տեխնիկայի ինքնուրույն տեսակի գոյության անհրաժեշտությունը:

Իրավաբանական տեխնիկայի հասկացության հարցում գիտնականների տեսակետներում առկա են որոշակի տարաձայնություններ: Նրանց մի մասն իրավաբանական տեխնիկան հասկանում է միայն որպես նորմատիվ տեխնիկա: Այս մոտեցմանը հակառակվող հետինականներն իրավաբանական տեխնիկան բնորոշում են լայն՝ որպես ընդհանրապես իրավաբանական փաստաթղթեր պատրաստելու, կազմելու, ձևակերպելու, դրանք համակարգելու և հաշվառելու կանոնների, հնարքների, եղանակների ամբողջություն:

Թվարկված տեսակետները հիմք ընդունելով՝ հոդվածում կատարվել է դրանց խմբավորում՝ ըստ բովանդակության և գործունեության ընդգրկման լայնության, և դրանք անվանվել են լայն և նեղ մոտեցումներ: Նեղ մոտեցման կողմնակիցներն այդ հասկացությունը տարածում են միայն իրավաստեղծագործության ոլորտի վրա և նույնացնում են իրավաբանական ու իրավաստեղծ տեխնիկաներն:

Իրավաբանական տեխնիկա հասկացության տարատեսակ մոտեցումներից առավել ընդունելի է համարվել լայն ու ընդհանուր իմաստով ըմբռնումը, որը ներառում է իրավաբանական գործունեության այլ ոլորտները, ընդհուպ իրավակիրառումը: Խնդրո առարկա հիմնահարցը հանգեցրել է իրավաբանական տեխնիկայի գոյություն ունեցող տեսակների առանձնացմանը, դրանց դասակարգմանը, բաժանմանը երկտեսակ և բազմատեսակ խմբերի, ինչը հնարավորություն է տվել հիմնավորելու իրավակիրառական տեխնիկայի՝ որպես իրավաբանական տեխնիկայի առանձին տեսակի «գոյության իրավունքը»:

* **Մերգեյ Քոչարյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի դոցենտ

Сергей Кочарян – кандидат юридических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права ЕГУ

Sergey Kocharyan - PhD, Associate Professor at YSU Chair of Theory and History of State and Law

Էլ. փոստ՝ s.kocharyan@ysu.am. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0493-2425>.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 14.01.2024

Գրախոսվել է՝ 29.03.2024

Հաստատվել է՝ 17.05.2024

© The Author(s) 2024

Բանալի բառեր – իրավաբանական տեխնիկա, իրավական կարգավորման կառուցակարգ, իրավաբանական տեխնոլոգիա, իրավակիրառական տեխնիկա, դասակարգում, տիպաբանություն, իրավաբանական գործունեություն

Ներածություն

Իրավունքի կիրառումը բարդ մեխանիզմ է, որում օգտագործվում է օրենսդրական մեծ զանգված: Իրավունքի կիրառման սոցիալական բարձր նշանակությունն այն իրականացնող սուբյեկտից պահանջում է գիտելիքներ բոլոր այն գործողությունների և երևույթների վերաբերյալ, որոնց միջոցով իրականացվում է անհատական իրավական կարգավորումը: Այդ գործընթացում գլխավոր դեր է խաղում իրավակիրառական տեխնիկան, որն անհատական իրավակիրառ ակտերի պատրաստման ու ձևակերպման կանոնների ամբողջություն է և կոչված է մշակելու գործնական փոխհարաբերությունների արդյունավետ իրավական կարգավորման մեխանիզմ, օգնելու իշխանական սուբյեկտին իրավակիրառման գրագետ ակտեր կազմելու գործում:

Այսպիսով, այսօր իրավակիրառական տեխնիկայի հիմնախնդիրներն արդիական են և հանգամանալից իմաստավորման կարիք ունեն:

Իրավաբանական գործունեությունը, այսինքն՝ իրավական հատուկ գիտելիքների կիրառման հետ կապված գործունեությունը բազմակողմանի աշխատանք է, որն իրականացվում է կյանքի բոլոր բնագավառներում: Իրավաբանական ցանկացած աշխատանք առանձնանում է բարդությամբ: Այդ պատճառով դրան, որպես կանոն, հատուկ է հետևողականությունն առանձին գործողություններ իրականացնելիս: Դրանց կատարման ընթացքի խաթարումը հղի է բացասական լուրջ հետևանքներով: Իրավաբանական գործունեության մեջ իրավաբանական տեխնիկական կանոնների, հնարքների, միջոցների, եղանակների ամբողջություն է, թե ինչպես կազմել, ձևակերպել, մշակել, համակարգել, հաշվառել իրավաբանական փաստաթղթերը, և կարևորագույն միջոց է իրավաբանական սխալները կանխարգելելու և ուղղելու համար, հետեվաբար այն հնարավորություն է տալիս բարձրացնելու իրավաբանական աշխատանքի որակը: Այլ կերպ ասած՝ տեխնիկական իրավունքում իրավական ակտերի տեխնիկական որակի ապահովման, ինչպես նաև իրավունքը որպես համակարգ աշխատանքային վիճակում պահելու միջոց է¹:

Իրավական նորմերի սահմանումը բազմաթիվ գործողություններից կազմված աշխատատար գործընթաց է, որոնց արդյունքում հաստատվում է այս կամ այն հարաբերության իրական նշանակությունը: Իդեալական նորմ ստեղծելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել բոլոր այն պահերը և նրբությունները, որոնք կարող են ազդել դրա բովանդակության և իմաստի վրա և, իհարկե, այդպիսի նորմեր ստեղծելիս պահպանել համապատասխան տեխնիկան: Սակայն վարքագծի համապատասխան կանոնների մշակումն իրավական կար-

¹ Տե՛ս **Муромцев Г. И.** О некоторых особенностях законотворческой техники и методологии ее исследования в современной России // Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование. Н. Новгород, 2001, էջ 76:

գավորման կառուցակարգի (մեխանիզմի) ողջ էությունը և միակ առաքելությունը չէ: Իրավունքի նորմեր ստեղծելիս օրենսդրի հետապնդած հիմնական նպատակներից է, որ սահմանված նորմն առավելագույն արդյունավետությամբ կարողանա իրականացնել իր գործնական-կարգավորիչ նշանակությունը: Դրանում գլխավոր դեր է խաղում օրենքի յուրօրինակ «ուղեցույց» հանդիսացող իրավակիրառական գործունեությունը:

Իրավաբանական գործունեությունն ընթանում է բազմաթիվ ոլորտներում, արտացոլվում հասարակական շատ երևույթներում, հետևաբար, ընդգրկված բնագավառը բավականին ընդարձակ է, քանի որ արդի հասարակական իրողությունների պայմաններում կենսական իրադրությունների ճնշող մասը կարգավորվում է իրավունքով: Բացի այդ՝ անհրաժեշտ է նշել, որ իրավաբանական գործունեությունը և իրավական գործունեությունը միանման հասկացություններ չեն: Ինչպես նշում է Ռ. Վ. Շագինան, իրավական գործունեությունն ավելի լայն հասկացություն է, և այն իրականացնում են իրավունքի բոլոր այն սուբյեկտները, որոնք իրավունքի նորմի հիման վրա բավարարում են իրենց բազմազան պահանջմունքները կյանքի տարբեր բնագավառներում: Իսկ իրավաբանական գործունեությունն իրավաբանի մասնագիտությանն առնչվող հանրային անձանց արտոնությունն է²: Իրականում սխալ կլինի իրավաբանական գործունեություն համարել ցանկացած անձի կողմից խանութից գիրք գնելը կամ կոմունալ ծախսերը վճարելը:

Իրավաբանական գործունեությանը հատուկ են խիստ որոշակիությունը, իրավագետների կողմից կատարվող գործողությունների հաջորդականությունը, ինչն իր հերթին պայմանավորված է այդպիսի գործունեության բարդությամբ և հասարակական բարձր նշանակությամբ: Այդ պատճառով իրավագետը պետք է գործի այնպես, որ առավելագույնս խուսափի սխալներից: Իրավաբանական գործունեության որակի վրա ազդող էական գործոն է համարվում իրավատեխնիկական կանոնների, միջոցների, հնարքների ամբողջությունը, այլ կերպ ասած՝ իրավաբանական տեխնիկան, որը, տեսաբաններից մեկի բնութագրմամբ, արվեստ է, բայց ոչ թե ընդհանրապես, այլ իրավաբանական գործունեության և իրավական գործչի արվեստ³:

Ինչպես «իրավաբանական տեխնիկա» եզրույթի⁴, այնպես էլ դրա հասկա-

² Տե՛ս **Шагинева Р. В.** Правовая деятельность и ее разновидности в современном российском обществе // Журнал российского права. 2004, № 10, էջ 91:

³ Տե՛ս **Грузинская Е. И.** Юридическая техника в теории права: определение содержания и границ понятия // Юридическая наука. 2014. № 1, էջ 6, ինչպես նաև **Александров А. С.** Юридическая техника – судебная лингвистика – грамматика права // Уголовное судопроизводство. 2006, № 3, էջ 6:

⁴ «Տեխնիկա» տերմինը կիրառվում է գիտության «տեխնիկական» բնագավառներում: Տեղին է նշել, որ շատ հեղինակներ մատնանշում են «տեխնիկա» եզրույթի թերությունները՝ համարելով այն ընդգրկող երևույթին ոչ համապատասխան, և առաջարկում են հրաժարվել դրանից կամ դրա մեջ դնել պայմանական իմաստ (տե՛ս **Муромцев Г. И.** Юридическая техника: некоторые аспекты содержания понятия // Проблемы юридической техники, Н. Новгород, 2000, էջ 37): Այս կապակցությամբ որոշ հեղինակներ առաջարկում են նոր եզրույթ՝ «իրավաբանական տեխնոլոգիա» բնորոշելով այն որպես կայուն նորմատիվ համակարգի կառուցման և ներդրման մեթոդ

ցության հարցում գիտնականների տեսակետներում առկա են որոշակի տարաձայնություններ: Նրանց մի մասն իրավաբանական տեխնիկան հասկանում է միայն որպես նորմաստեղծ տեխնիկա: Օրինակ՝ Ս. Ս. Ալեքսեևը, իրավաբանական տեխնիկայի մակարդակը համարելով իրավական մշակույթի ցուցանիշներից մեկը, կարևորելով իրավաբանական տեխնիկայի նշանակալի դերն իրավունքի արդյունավետության ապահովման, օրինականության ամրապնդման գործում, գտնում է, որ իրավաբանական տեխնիկայի կանոնների հիման վրա մշակված միջոցների և հնարքների կիրառումն ապահովում է իրավական ակտերի բովանդակության ճշգրիտ արտահայտումը, պարզությունն ու հասանելիությունը, դրանց առավել ռացիոնալ կիրառումը պրակտիկ աշխատանքում⁵: Ըստ նրա բնորոշման՝ իրավաբանական տեխնիկան միջոցների և հնարքների ամբողջություն է, որոնք, ընդունված կանոններին համապատասխան, կիրառվում են իրավական (նորմատիվ) ակտերի մշակման և համակարգման ժամանակ⁶: Այս տեսակետը պաշտպանող տեսաբանները երբեմն իրավաբանական տեխնիկան տարածում են անհատական իրավակիրառական ակտերի վրա, սակայն միայն դրանց մշակման գործընթացի մասով⁷: Բացի այդ՝ պետք է նկատի ունենալ, որ իրավակիրառական տեխնիկան ներառում է ոչ միայն հենց գործունեության արդյունքները՝ փաստաթղթերը, այլև ընթացքը⁸:

Ա. Նաշիցը, խնդրո առարկան քննարկելով օրենսդրական տեխնիկայի համատեքստում, առաջարկում է այն հասկանալ լայն և նեղ իմաստներով: Լայն իմաստով այն ներառում է որոշումների մշակման ողջ գործունեությունը, որի օգնությամբ պատրաստվում են օրենսդրական քաղաքականության սկզբունքները և կարգադրագրերը կյանքի կոչելու միջոցները: «Օրենսդրական տեխնիկա»

(տե՛ս **Соловьев О. Г.** Инструментарий правотворческой техники нуждается в законодательном оформлении // *Законы России: опыт, анализ, практика.* 2012, № 10, էջ 95–96; **Черненко А. К.** Философия права. Новосибирск, 1997, էջ 17; **Баранов В. М.** Предисловие // *Проблемы юридической техники* / под ред. В.М. Баранова. Н. Новгород, 2000, էջ 11–13; **Карташов В. Н.** Законодательная технология: понятие, основные элементы, методика преподавания // *Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование.* Н. Новгород, 2001, էջ 25): Այս կապակցությամբ հարկ ենք համարում նշել, որ, այնուամենայնիվ, իրավունքը կարող է ամրագրել առաջին հայացքից չկապակցված երևույթներ: Իրավունքը կարգավորում է քաղաքական, տնտեսական, արտադրական և այլ բնագավառներ (նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու և իրացնելու միջոցով): Այսօր արդեն կենսական պահանջմունքներն իրավաբանին թելադրում են մասնագետ լինել ոչ միայն իրավունքի բնագավառում, այլև ինչ-որ չափով իմանալ հաշվապահություն, աուդիտ և անգամ մաթեմատիկա:

⁵ Տե՛ս **Алексеев С. С.** Общая теория права: учебник – 2-ое изд., - М.: Проспект, 2009, էջ 484:

⁶ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 482:

⁷ Տե՛ս **Алексеев С. С.** Общая теория права: в 2 т., М., 1982, Т. 2, էջ 267; **Власенко Н. А.** Основы законодательной техники. Иркутск, 1995, էջ 5:

⁸ Տե՛ս **Соловьев О. Г.** Применение уголовного права: проблемы содержания и соотношения понятий // *Юридическая наука и практика: Вестн. Нижегород. акад. МВД России.* 2010, № 2, էջ 239–242:

հասկացությունը նեղ իմաստով նշանակում է, ըստ էության, նորմերի տեխնիկական կառուցումը դրան հատուկ տեխնիկական միջոցներով և հնարքներով⁹:

Վ. Ա. Տոմինը, իրավաբանական տեխնիկական բնորոշելով որպես տեխնիկական միջոցների և հնարքների ամբողջություն, որի համապատասխան կանոնները կիրառվում են իրավական (նորմատիվ) ակտերի մշակման և համակարգման ընթացքում, առանձնացնում է իրավաբանական տեխնիկայի հասկացման երկու մոտեցում՝ նեղ և լայն: Նեղ մոտեցումը նա պայմանականորեն անվանում է փաստաթղթային: Այս հեղինակը յուրահատուկ է ներկայացնում իրավաբանական տեխնիկայի լայն (կամ ակտիվ) հասկացությունը, մասնավորապես՝ իրավաբանական տեխնիկական (կամ «իրավական ճարտարագիտությունը») գործնականում փորձված և գիտականորեն հիմնավորված ռացիոնալ իրավաբանական միջոցների, հնարքների և առանձին անհատների ու սոցիալական խմբերի գիտակցության, վարքագծի և գործունեության մեջ իրավունքի ներդրման ընթացակարգերի կիրառումն է¹⁰:

Իրավաբանական տեխնիկայի գուտ նորմաստեղծ հասկացությանը հակառակվող հեղինակներն իրավաբանական տեխնիկական բնորոշում են շատ լայն՝ որպես ընդհանրապես իրավաբանական փաստաթղթեր պատրաստելու, կազմելու, ձևակերպելու, դրանք համակարգելու և հաշվառելու կանոնների, հնարքների, եղանակների ամբողջություն¹¹:

Իրավաբանական տեխնիկայի բնորոշման լայն և ընդհանուր մոտեցում որդեգրած հեղինակներից է ֆրանսիացի իրավագետ Պ. Մանդևուարը¹², որը տարբերակում է իրավաբանական տեխնիկական լայն իմաստով (միջոցների և մեթոդների ամբողջություն, որոնց օգնությամբ պետական մարմինների նպատակները տեղավորվում են իրավական նորմերի հունում և իրականանում են դրանց գործնական կիրառման ճանապարհով) և նեղ իմաստով (դա իրավաբանական դատողությունների լեզվի և կառուցվածքի, ինչպես նաև տարբեր տեխնիկական հնարքների, միջոցների և կանոնների կիրառման պայմանն է)¹³:

⁹ Տե՛ս **Нашиз А.** Правотворчество. Теория и законодательная техника / под ред. Д.А. Керимова. - М., 1974, էջ 138:

¹⁰ Տե՛ս **Томин В. А.** Юридическая техника: учебное пособие, Санкт-Петербург, 2015, էջ 17:

¹¹ Տե՛ս **Черданцев А. Ф.** Теория государства и права. - М., 1999, էջ 366, ինչպես նաև՝ **Кругликов Л. Л., Спиридонова О. Е.** Юридические конструкции и символы в уголовном праве. СПб., 2005, էջ 7-8, **Соловьев О. Г.** Преступления в сфере налогообложения (ст. 194, 198, 199 УК РФ): проблемы юридической техники и дифференциации ответственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2002, էջ 10:

¹² Տե՛ս **Сандевуар П.** Введение в право. - М., 1994, էջ 135:

¹³ Գրեթե նույնանման մոտեցում է որդեգրել **Ե. Ս. Շուգրինան**: Նա իրավաբանական տեխնիկական լայն իմաստով հասկանում է որպես միջոցների և մեթոդների ամբողջություն, որոնցով քաղաքացիական հասարակության իշխանական մարմինների նպատակները տեղավորվում են իրավունքի նորմերի հունում և իրականանում են այդ նորմերի իրական կատարմամբ: Իրավաբանական տեխնիկական նեղ իմաստով սահմանափակվում է այնպիսի հարցերով, որոնք սահմանում կամ ճշգրտում են իրավունքի լեզվի կիրառման պայմաններն ու իրավաբանական դատողությունների կառուցվածքը, ինչպես նաև զանազան տեխնիկական հնարքներով, միջոցներով,

Թվարկված մոտեցումները հիմք են տալիս իրավաբանական տեխնիկայի հասկացման վարկածները բաժանելու խմբերի՝ ըստ բովանդակության և գործունեության ընդգրկման լայնության, և դրանք անվանել լայն և նեղ մոտեցումներ: Նեղ մոտեցման կողմնակիցներն այդ հասկացությունը տարածում են միայն իրավաստեղծագործության ոլորտի վրա և նույնացնում են իրավաբանական ու իրավաստեղծ տեխնիկաները¹⁴: Մակայն այդ նույնացումը տեղին չէ մի քանի պատճառով. իրավաբանական տեխնիկա հասկացությունն իր ընդգրկման առարկայով ավելի լայն է և ներառում է ոչ միայն նորմատիվ, այլև բոլոր տեսակի իրավական ակտերի նախապատրաստման ու ընդունման գործընթացը, այն վերաբերում է ոչ միայն իրավաստեղծագործությանը, այլև մեկնաբանողական և իրավակիրառական գործունեությանը: Իրավաստեղծագործական տեխնիկան ուղղված է հասարակության համար պետքական օրենքների, ենթաօրենսդրական ակտերի ստեղծմանը: Իրավակիրառական տեխնիկան անհրաժեշտ է այդպիսի նորմատիվ իրավական ակտերը կյանքում մարմնավորելու համար: Երկու դեպքում էլ տեխնիկան կարևոր դերակատարություն ունի իրավաբանական որակյալ փաստաթղթեր ստեղծելու գործում: Իրավակիրառ ակտի օրինական և հիմնավորված լինելուց կախված են իշխանության հեղինակությունը, օրենքի նկատմամբ հարգանքը, հավատը պետության նկատմամբ:

Այսպիսով, իրավաբանական տեխնիկա հասկացության տարատեսակ մոտեցումներից առավել ընդունելի է դրա ոչ թե նեղ՝ զուտ իրավաստեղծ տեխնիկան, այլ լայն ու ընդհանուր իմաստով ըմբռնումը, որը ներառում է իրավաբանական գործունեության այլ ոլորտները, ընդհուպ իրավակիրառումը: Հետևաբար, խնդրո առարկա հիմնահարցը հանգում է իրավաբանական տեխնիկայի գոյություն ունեցող տեսակների առանձնացմանը, դրանց դասակարգմանը, ինչին անդրադառնալը հնարավորություն կտա հիմնավորելու իրավակիրառական տեխնիկայի՝ որպես իրավաբանական տեխնիկայի առանձին տեսակի «գոյության իրավունքը»:

Իրավաբանական տեխնիկան որոշակի չափանիշներով ենթարկվում է դասակարգման: Իրավաբանական տեխնիկայի տեսակների դասակարգման հարցում տեսաբանների շրջանում չկա միակարծություն: Որոշ հեղինակներ, որպես դասակարգման հիմք կիրառելով իրավական ակտերի տեսակների չափանիշը, իրավաբանական տեխնիկան բաժանում են երկու տեսակի՝ օրենսդրական (իրավաստեղծագործական) և անհատական ակտերի տեխնիկաների:

կանոններով (տե՛ս **Шугрина Е. С.** Техника юридического письма: учебно-практическое пособие. - М.: Издательство "Дело", 2000, էջ 25):

¹⁴ Բացի վերը բերված հեղինակներից՝ այդ մոտեցման մասին տե՛ս նաև՝ **Бабаев В. К.** Теория советского права в конспектах лекций и схемах: учеб. пособие. Горький, 1990, էջ 68, **Соловьев О. Г.** Юридическая техника в правотворческой и правоприменительной деятельности: понятие и виды // Юридический мир. 2009, № 1, էջ 68–69; Теория государства и права: учеб. для вузов / под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзеева. М., 2000, էջ 296, **Грузинская Е. И.**, նշվ. աշխ., էջ 5-8:

Այս մտեցման կողմնակիցներից է Վ. Մ. Դուելը, որն առանձնացնում է իրավաբանական տեխնիկայի երկու տեսակ՝ իրավաստեղծագործական և իրավակիրառական՝ վերջինիս տակ հասկանալով անհատական իրավակիրառակտերի պատրաստման ու ձևակերպման հնարքների և կանոնների ամբողջությունը¹⁵: Այս դասակարգումը թեկուզև տրամաբանորեն անթերի է, այնուամենայնիվ չափազանց ընդհանուր է, որպեսզի ընդունվի անվերապահորեն, քանի որ անհատական ակտերն իրենց հերթին կարող են լինել իրավակիրացնող և իրավակիրառ: Բացի այդ, կան նաև մեկնաբանողական և անհատական իրավական ակտեր: Հետևաբար, իրավաբանական տեխնիկայի առաջադրած տեսակներն անպայմանորեն պետք է լրացվեն նորերով:

Տեսաբանների մյուս մասն իրավաբանական գործունեության իրականացման կանոնների դասակարգման չափանիշ է համարում իրավաբանական աշխատանքի տեսակները և առանձնացնում է նորմաստեղծագործական, իրավակիրառական, իրավամեկնաբանողական, իրավահամակարգողական և նույնիսկ գիտական (դոկտրինալ) իրավաբանական տեխնոլոգիաները: Օրինակ՝ Վ. Ն. Կարտաշովն իրավաբանական տեխնիկան բաժանում է հետևյալ տեսակների՝ իրավաստեղծագործական, իրավակիրառական (իրավակիրացման), մեկնաբանողական, իրավահամակարգագոյացման, դատական, քննչական, դատախազական և այլն¹⁶: Մակայն պետք է նկատի ունենալ, որ իրավաբանական գործունեության տարբերակված մասնագիտացումն աճում է հասարակական կյանքի բարդացմանը զուգընթաց, ինչի պատճառով իրավաբանական տեխնիկայի տեսակների շարքը կդառնա ոչ լրիվ: Բացի այդ՝ նշյալ շարքում հնարավոր է ներառել հետաքննության կատարման, փորձաքննությունների, դատական որոշումների կատարման, անչափահասների շրջանում իրավախախտումների կանխարգելման աշխատանքներ տանելու, պայմանագրի կնքման, գործադուրկների հաշվառման և նպաստների նշանակման, փաստաբանական, նոտարական և այլ տեսակի տեխնիկաները:

Տեսաբաններից ոմանք իրավաբանական տեխնիկան բաժանում են հիմնական և օժանդակ ձևերի: Ըստ համապատասխան սուբյեկտի իրավաբանական կամքի իրականացման ձևի՝ երեք հիմնական, առանցքային տեսակներն են իրավաստեղծ, մեկնաբանողական, իրավակիրառական տեխնիկաները, որոնց զուգահեռ կան մի քանի օժանդակ տեսակներ՝ իրավական ակտերի համակարգման, հրապարակման, հաշվառման տեխնիկա, իրավաստեղծ ընթացակարգի տեխնիկա և այլն: Այս հեղինակներն իրավակիրառական տեխնիկան ևս տարբեր չափանիշներով են դասակարգում, մասնավորապես՝ ըստ սուբ-

¹⁵ St' u **Дуель В. М.** Юридические документы и юридическая техника // Проблемы теории государства и права: учебник / под ред. В.М. Сырых. М., 2008, էջ 386:

¹⁶ St' u **Карташов В. Н.** Юридическая техника, тактика, стратегия, технология (к вопросу о соотношении) / В кн.: Проблемы юридической техники. Т. 1. – Н. Новгород, 2000, էջ 18:

յեկտների՝ քննչական, դատական, վարչական և այլն, որոնցից յուրաքանչյուրում առկա են նաև որոշակի ենթատեսակներ: Ըստ ճյուղային հատկանիշի առանձնացվում են իրավունքի տարբեր ճյուղերի կիրառման տեխնիկաները¹⁷:

Հիմնախնդրին անդրադարձած մեկ այլ հեղինակ՝ Դ. Ն. Լիզլովը, իրավաբանական տեխնիկան բաժանում է օրենսդրական, իրավակիրառական, մեկնաբանական, իրավաիրացնող տեսակների և իրավակիրառական տեխնիկան բնորոշում որպես իրավակիրառ (անհատական) ակտեր կազմելու (պատրաստելու և ձևակերպելու) ժամանակ կիրառվող գիտականորեն հիմնավորված և գործնականում դրսևորված եղանակների և միջոցների համակարգ¹⁸:

Իրավաբանական տեխնիկայի տեսագործական հիմնահարցերի մշակման գործում մեծ ավանդ ունի պրոֆեսոր Ս. Վ. Կաշանինան, որի ջանքերի շնորհիվ իրավաբանական տեխնիկան դիտարկվեց ոչ միայն որպես ինքնուրույն գիտական ուղղություն իրավունքի տեսության մեջ¹⁹, այլ նաև որպես ամբողջական ուսումնական դասընթաց²⁰: Ս. Վ. Կաշանինան, իրավաբանական տեխնիկայի դասակարգման հիմնական չափանիշ ընտրելով իրավական կարգավորման կառուցակարգի փուլերը (իրավաստեղծագործություն, իրավունքի գործողություն, իրավունքի իրացում), գտնում է, որ գործնականում դրանցից յուրաքանչյուրում իրականացվում են իրավաբանական գործողություններ, և, որպես կանոն, կազմվում են իրավական փաստաթղթեր: Սակայն երբեմն իրավական կարգավորման հիմնական փուլերն «աճում են» կամ լրացվում են օժանդակ կամ լրացուցիչ փուլերով, երբ հարկ է լինում կատարել նաև իրավաբանական այլ գործողություններ: Օրինակ, եթե հրապարակվել է նորմատիվ ակտ, անպայման պետք է հոգ տանել այն տպագրելու մասին, ընդ որում՝ դա պետք է անել ոչ թե այն ժամանակ, երբ կցանկանաս, այլ պահպանելով հրապարակման և այլ կանոնների սահմանային ժամկետները, կամ երբ օրենսդրական ակտի ստեղծման գործընթացում պետք է կատարվի (կա՛մ

¹⁷ Տե՛ս **Соловьев О. Г., Савташов А. Л.** Дискуссионные вопросы определения видов юридической техники в теории права. // Юридическая наука. 2013, № 4, էջ 37-38:

¹⁸ Տե՛ս **Лызлов Д. Н.** Юридическая техника: учебное пособие / Д. Н. Лызлов, В. Ю. Картухин. – М.: Осъ-89, 2009, էջ 8, 15:

¹⁹ Ներկայումս իրավագիտության մեջ իրավաբանական տեխնիկան համարվում է ոչ միայն միջոցների, հնարքների, կանոնների համակցություն, այլ նաև գիտական իմացություն այն մասին, թե ինչպես կատարել իրավաբանական աշխատանքը: Ս. Վ. Կաշանինան, դիտարկելով իրավաբանական տեխնիկան որպես ճանաչողական նշանակություն ունեցող գիտական իմացության համակարգ, նշում է, որ դրա խնդիրն է ուսումնասիրել իրավաստեղծագործության և իրավակիրառման բնագավառներում օբյեկտիվ իրականությունը, հաստատել դրանցից յուրաքանչյուրում, ինչպես նաև դրանց միջև կապերը, սահմանել այդ բնագավառներում գոյություն ունեցող օրինաչափությունները (տե՛ս **Кашанина Т. В.** Юридическая техника. – М. Эксмо, 2007, էջ 25-29):

²⁰ Դրանից հետո սկսեցին հրատարակվել համապատասխան ուսումնական ձեռնարկները, օրինակ՝ **Суслин Э. В.** Юридическая техника: учебное пособие / Э. В. Суслин. – СПб., СЮА, 2017, 336 էջ, **Томин В. А.** Юридическая техника: учебное пособие / В. А. Томин. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб., Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2018, 88 էջ:

մինչև, կա՛մ հետո) աշխատանք նորմատիվ ակտերի հաշվառման և համակարգման ուղղությամբ, հակառակ դեպքում իրավաստեղծ աշխատանքը կարող է լինել անարդյունավետ, կամ նախքան իրավական հարաբերությունը հաստատելը հարկ է կատարել իրավունքի նորմի մեկնաբանություն, կամ նախքան որևէ իրավահարաբերության մեջ մտնելն անհրաժեշտ է կանոնակարգել իրավական կարգավիճակը (օրինակ՝ ձեռք բերել քաղաքացիություն)²¹: Այս մտտեցմամբ Տ. Վ. Կաշանինան առանձնացնում է իրավաբանական տեխնիկայի վեց տեսակ. իրավաստեղծագործական, նորմատիվ ակտերի հրապարակման, նորմատիվ ակտերի համակարգման, մեկնաբանման, իրավախրացման, իրավակիրառական:

Իրավաբանական տեխնիկայի դասակարգման հիմնախնդրի հետ կապված՝ նույն մտտեցումն է որդեգրել Վ. Ա. Տոմինը, որը ևս, հիմք ընդունելով իրավական կարգավորման հիմնական երեք փուլերը (էտապները), առանձնացնում է իրավաբանական տեխնիկայի հետևյալ տեսակները՝ իրավաստեղծագործական, նորմատիվ ակտերի հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու, մեկնաբանական, իրավահամակարգման, իրավախրացման, իրավակիրառական²²:

Եզրակացություն

Իրավաբանական տեխնիկան կանոնների, հնարքների, միջոցների, եղանակների ամբողջություն է, թե ինչպես կազմել, ձևակերպել, մշակել, համակարգել, հաշվառել իրավաբանական փաստաթղթեր, և ունի իր տեսակները, որոնցից մեկն էլ իրավակիրառական տեխնիկան է:

Ամփոփելով իրավաբանական տեխնիկայի տեսակների առանձնացման (դասակարգման) հիմնահարցի վերաբերյալ տարբեր հեղինակների տեսակետների վերլուծությունը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ իրավաբանական տեխնիկայի տեսակների առկա դասակարգումները հնարավոր է բաժանել երկու տիպային խմբերի՝ երկտեսակ (իրավաստեղծագործական և անհատական իրավական ակտերի) և բազմատեսակ: Եղած դասակարգումներից առավել ճշգրիտ են նրանք, որոնք դասակարգման չափանիշ են համարում իրավական կարգավորման կառուցակարգի փուլերը և որպես իրավաբանական տեխնիկայի տեսակներ առանձնացնում են իրավաստեղծագործական, նորմատիվ ակտերի հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու, մեկնաբանողական, իրավահամակարգման, իրավախրացման, իրավակիրառական տեխնիկանները: Լայն իմաստով իրավակիրառական տեխնիկան գործնականում փորձված և գիտականորեն հիմնավորված, ձևական և բովանդակային առումով անթերի իրավունքի կիրառման ակտեր ստեղծելու սկզբունքների, մեթոդների, կանոնների ամբողջություն է: Նեղ իմաստով իրավակիրառական տեխնիկան իրավունքի կիրառման ակտեր կազմելու կանոնների և միջոցների կիրառման գործնական հանձնարարությունների ամբողջություն է:

²¹ Տե՛ս **Кашанина Т. В.** Юридическая техника. - М., Эксмо, 2007, էջ 85:

²² Տե՛ս **Томин В. А.**, նշվ. աշխ., էջ 20:

СЕРГЕЙ КОЧАРЯН – Проблема понятия правоприменительной техники в контексте теории юридической техники. – В статье исследуются проблемы разграничения юридической техники на виды и подвиды, приводятся различные варианты классификации и типологии указанного феномена, обосновывается существование правоприменительной техники как самостоятельного вида юридической техники.

Относительно понятия юридической техники существуют определенные разногласия во взглядах ученых. Некоторые из них понимают юридическую технику только как нормотворческую технику. Авторы, выступающие против такого подхода, определяют юридическую технику в широком смысле как совокупность правил, приемов, способов подготовки, составления, формулирования, согласования и учета юридических документов в целом. На основании перечисленных точек зрения в статье они сгруппированы по содержанию и охвату деятельности и названы широким и узким подходами. Сторонники узкого подхода распространяют это понятие лишь на область правотворчества и выделяют правовые и правотворческие приемы.

Из различных подходов к понятию юридической техники наиболее приемлемым было признано широкое и общее понимание, включающее и другие области юридической деятельности, в том числе правоохранительную. Рассматриваемый вопрос привел к выделению существующих видов юридической техники, их классификации, разделению на двухвидовые и многовидовые группы, что позволило обосновать «право на существование» юридической техники как отдельного вида юридической техники.

Ключевые слова: юридическая техника; механизм правового регулирования; юридическая технология; правоприменительная техника; классификация; типология; юридическая деятельность

SERGEY KOCHARYAN – The Issue of the Concept of Law Enforcement Technique in the Context of Legal Technique Theory. – The issues of classification legal techniques into types and subtypes are studied in the article, where different hypotheses of the mentioned phenomenon are presented and the necessity of the existence of legal technique as an independent type of legal technique is substantiated.

Regarding the concept of legal technique, there are certain disagreements in the views of scholars. Some of them understand the legal technique only as a rule-making technique. Authors opposed to this approach define legal technique broadly as a set of rules, tricks, ways of preparing, compiling, formulating, coordinating and accounting legal documents in general.

Based on the listed points of view, the article grouped them according to the breadth of content and activity coverage, and they were called broad and narrow approaches. Proponents of a narrow approach extend this concept only to the field of law-making and identify legal and law-making techniques.

Of the various approaches to the concept of legal technique, the broad and general understanding, which includes other areas of legal activity, including law enforcement, was considered the most acceptable. The issue in question led to the separation of existing types of legal techniques, their classification, division into two-type and multi-type groups, which made it possible to justify the "right to exist" of legal technique as a separate type of legal technique.

Key words: legal technique; legal framework regulation; legal technology; law enforcement technique; classification; typology; legal activity